

Transition of Croatian from Liturgical to Literary Language
 (Analysis of the Use of Theological and Literary Terms
 by Šiško Menčetić and Džore Držić)

Unlike Italian or French, heirs of the rich Latin theological and cultural terms, Croatian of the early Middle Ages was a barbarous language spoken by a number of tribes which converted to Christianity to become a kingdom and a nation. So the new religion was obliged to coin many terms for ecclesiastic use as the mass in Croatia was celebrated in Old Slavic, not in Latin which was not commonly understood. This started a rivalry between Latin and Old Slavic in the area of theology and liturgy, which ended in the 15th c. with the victory of Latin, and the Old Slavic mass was driven out of the coastal cities to rural areas. A number of theological terms were set free and became ready for use in a Croatian language literature which unexpectedly blossomed. So, Croatian followed development common to most western languages, but this did not happen in Orthodox Serbia where the Old Slavic mass did not give way to the Greek one. Therefore no secular literature blossomed, while it was confined to the Church, only tending to mummify its theological and other terms. So the Croatian language started its independent development in the western sphere. The language of Croatian literature is not based upon a single dialect, as formerly believed and as was the case in Serbia. The prevalent 19th century positivist linguistics was mistaken in considering Croatian to be one language with Serb, a mistake even shared by Vatroslav Jagić. In the 19th, and even 20th c., until the rise of structuralism, the fundamental problems of the Croatian language tradition were misunderstood because the neogrammarians took into consideration only the ethnic features of Croatian, to the exclusion of its cultural marks.

DAVANJE I PRIMANJE U HRVATSKOM PRAVNOM NAZIVLJU

Mile Mamić

taro je pravilo *Beatius est dare quam accipere* (Blaženije je davati nego primati), ali dati/davati i primiti/primati označuju usporedne radnje, idu zajedno i nema jednoga bez drugoga. Motivi ljudskih čina vrlo su raznoliki, ali se oni dadu svesti na četiri klasična, temeljna: 1. *do ut des* (dajem da dadeš), 2. *do ut facias* (dajem da činiš), 3. *facio ut des* (činim da dadeš) i 4. *facio ut facies* (činim da činiš). To je visoka, apstraktna razina tih motiva, ali u praksi oni dobivaju vrlo raznolike oblike. I isti oblici mogu se katkad promatrati s različitoga gledišta, pa se stoga i različito nazivati. Svakako, glagoli *davati* i *primati* u temelju su dvostranoobaveznih odnosa. I oni su apstrakcija u odnosu na raznovrsne druge glagole kojima se mogu u pojedinom slučaju zamijeniti.

Budući da su to prijelazni glagoli, oni imaju raznovrsne objekte, ovisno o tome što se daje, što se prima (npr. nešto se daje na uporabu, na posudbu, u zajam, u zakup, u najam itd., a s druge se strane tako isto prima na uporabu itd.). U skladu s tim nastali su i različiti glagoli: *posuditi*, *zajmiti*, *unajmiti*, *zakupiti*, *založiti* itd. Takvi glagoli često znače i davati i primati. Od njih se izvode i imenice koje označuju osobu, vršitelja radnje, pa su i one obično dvoznačne kao i glagoli od kojih su tvorene. Tako npr. od glagola *zajmiti* i *posuditi* nomen agentis je *zajmitelj/zajmilac*, *posuditelj/posudilac*. Bez obzira na zbor sufiksa, te imenice znače i osobu koja daje i koja prima (na posudbu, u zajam). U to se možemo uvjeriti iz brojnih primjera tih riječi u Akademijinu Rječniku¹. A kako je u pravnim poslovima važno da se precizno odredi tko što mora, tko je što dužan, tko daje, a tko prima, načinjeni su precizniji nazivi sredinom prošloga stoljeća. Premda je riječ *zaimalac* bila obilno potvrđena u hrvatskoj tradiciji (ima mnoštvo leksikografskih i književnih potvrda), zbog njezine nepreciznosti četverojezični rječnik pravnih i političkih naziva Juridisch-politische Terminologie² godine 1853. uvodi naziv *zajmodavac* za njemački *Darleiher* i *zajmoprimec* za *Anleiher*. Koliko god se hrvatska jezična norma protivila takvim složenicama jer da su načinjene po stranom uzoru, one su ipak zbog svoje preciznosti prevladale. U suvremenom pravnom jeziku imamo mnoštvo takvih parova s drugom sastavnicom *-davac* i *-primac*: *posudbodavac* – *posudboprimec*, *zajmodavac* – *zajmoprimec*, *uporabodavac* – *uporaboprimec*, *najmodavac* – *najmoprimec*, *stanodavac* – *stanoprimec*, *poslodavac* – *posloprimec*, *zalogodavac* – *zalogoprimec* itd. U pojedinim slučajevima može se upotrijebiti koja druga riječ, ali ako je bitna opreka na razini *davati* – *primati*, onda se obično upotrebljavaju takvi parovi u kojima je to značenje nedvojbeno izraženo. U vezi s tim nameće se i još jedno pitanje: Je li pravilno *davac* ili treba *davatelj/davalac*, *primatelj/primalec*? Likovi *davac* i *primac* ne upotrebljavaju se samostalno nego samo u složenicama kao njihova druga sastavnica. Likovi *davatelj/davalac* i *primatelj/primalec* upotrebljavaju se samostalno, ali im se redovito dodaje dopuna. Mjesto navedenih složenica možemo upotrijebiti analitičke izraze: *davatelj/davalac zajma*, *primatelj/primalec zajma* itd. U složenicama se upotrebljava kraći lik *-davac* i *-primac* radi uravnoteženosti dužine riječi: složenice su inače velike, pa se tako skraćuju, odnosno ne produljuju za jedan slog. Stoga nije dobro u složenicama upotrebljavati duže likove ako postoje kraći. S gledišta zajma može se govoriti o *zajmodavcu* i *zajmoprimecu*. Ali taj se zajam pretvara

1 Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, Zagreb, 1880.-1976. u 23 velika sveska. Vidi pod navedenim riječima.

2 Juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe. Wien, 1853. Vidi pod spomenutim njemačkim natuknicama.

u *dug*, što ga je zajmoprimac dužan vratiti. Za riječ *zajam* postoji i europeizam latinskoga podrijetla *kredit*, kojemu je u osnovi glagol *credere* (=vjerovati). Prema tomu je nekad načinjen izraz *vjerivo* ili *vjera*. Rijetko se upotrebljavala i turska riječ *veresija* koja se krivo povezivala s glagolom *vjerovati*, pa se javlja i u liku *vjesija*. Imamo dakle s jedne strane *zajam*, *vjerivo* ili *vjera*, a s druge *dug*. S jednoga i drugoga gledišta mogla su nastati dva terminološka para, tj. za onoga koji daje i onoga koji prima. No, ipak se nije pojavila riječ *dugodavac* i *dugoprimac*, nego samo *dužnik*, ali ona je bila dvoznačna: značila je i ono što označuje lat. *creditor*, njem. *Schuldner*, što potvrđuju brojni primjeri iz spomenutoga Akademijina Rječnika i iz Mažuranićevih Prinosa³. Akademijin Rječnik navodi reprezentativan primjer iz Mikaljina rječnika, koji za *debitor* kaže “dužnik, koji ima dati”, a za *creditor* “dužnik koji ima imati”. I Belostenčev rječnik⁴ pod riječi *dužnik* izričito kaže: “... quia Sclavorum lingua eodemverbo debitorum et creditorem exprimit”. Sredinom 19. stoljeća ustaljuje se riječ *dužnik* samo u značenju *debitor*, a za značenje *creditor* stvara se nova riječ *vjerovnik*⁵. Poticaj za tu riječ mogao se naći u Belostenca, koji za *creditor* pored ostalih naziva ima i *veruvianik*. Pored *vjerovnik* javlja se katkad naziv *povjerilac/povjeritelj*, ali valja istaknuti da je taj naziv tipičniji za srpski pravni jezik. Na taj je način stvoren terminološki par *vjerovnik–dužnik*, s jasnim pravnim odnosom u dvostranoobveznim pravnim poslovima. Kako je taj par sasvim jasan, ekonomičan, jednoznačan, to mu je dalo prednost pred složenicama *zajmodavac–zajmoprimac*. Valja istaknuti i to da *dužnik* i *vjerovnik* obuhvatnošću svojega značenja nadilaze okvir zajma, pa stoga i nazive *zajmodavac* i *zajmoprimac*. Budući da nazivi *vjerovnik* i *dužnik* označuju šire pojmove, na višoj razini, od kojih u biti jedan odgovara davanju, a drugi primanju, mjesto njih se u konkretnim uvjetima javljaju drugi parovi naziva, primjereniji, bliži onom gledištu s kojega se promatraju.

Osim zbrke do koje je moglo dolaziti zbog dvoznačnosti kraćega lika *posuditi* i *zajmiti*, dolazilo je često do pomutnje i pri uporabi tih dvaju glagola, ovisno o tom jesu li oni istoznačni ili nisu. Ti su glagoli obično potvrđeni u našoj pravnoj povijesti. Značenje im se grana, ali im je temeljno značenje zajedničko:

1. uzeti od koga što nam treba s njegovim odobrenjem, s tim da mu na neki način vratimo i

3 Vidi djelo iz bilj. 1. pod riječi *dužnik* i još: Vladimir Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, Pretisak, Informator, Zagreb, 1975., pod riječi *dužnik*.

4 Ivan Belostenec, *Gazophylacium*, II. dio, Pretisak, Zagreb, 1973.

5 Tako je ponudeno u djelu iz bilj. 2., što je hrvatska zakonodavna praksa prihvatila. Vidi u tom djelu pod riječi *Gläubiger* i *Schuldner*.

2. dati komu što mu treba, ali da nam vrati na neki način. Oba su dakle značila i davanje i primanje.

S komunikacijskoga, obavijesnoga gledišta nepovoljno je to da oba glagola istodobno znače i davanje i primanje. Stanje se još više zamršuje uvođenjem terminološke razlike između tih glagola, pa i između čitavoga niza novih riječi koje su s njima u vezi. Ta je razlika bila poznata i u rimskom pravu. Kriterij razlikovnosti bio je: vraća li se ista stvar ili jednaka vrijednost, količina, kakvoća. Rimsko je pravo razlikovalo dva različita naziva za ta dva pojma⁶. Jedno se zvalo *commodatum* (*posudba*), a drugo *mutuum* (*zajam*). Naša pravna tradicija nije to razlikovala do sredine 19. stoljeća, kada se na temelju rimskoga prava ta razlika uvodi u naš Građanski zakonik, kako je bilo i u njegovu njemačkom (austrijskom) predlošku. Ta se razlika prihvatila i sačuvala do danas. Tako ćemo npr. u banci zajmiti novac (dignuti zajam) jer se vraća jednaka vrijednost, naravno, uvećana za kamate. U knjižnici ćemo posuditi knjigu jer tu istu knjigu vraćamo kad je pročitalo. Tu razliku ističe pod riječi *posudba* i Trgovački rječnik⁷. S takvom razlikom stvorena su dva niza naziva: *zajam*, *zajmitelj/zajmilac*, *zajmodavac*, *zajmoprimec* i *posudba*, *posuditelj/posudilac*, *posudbodavac*, *posudboprimec*.

Kako je stanovito davanje i primanje u temelju dvostranoobaveznih odnosa, u svakom će se na neki način naći i vjerovnik i dužnik. U takvim odnosima obje strane, vjerovnik i dužnik, svaka u odnosu na drugu ima i tražbina i dugovanja. Tako su obje strane s jednoga gledišta vjerovnik, a s drugoga dužnik. Obveza jedne strane je pravo druge strane i obrnuto.

Kako se to davanje i primanje, odnosno dužničko-vjerovnički odnos jezično izražava u pojedinim ugovorima, vidjet ćemo to na temelju spomenutoga Trgovačkoga rječnika. Uzet ćemo nekoliko tipova dvostranoobaveznih ugovora, a koji se uglavnom razlikuju u predmetu ugovora:

Pod natuknicom *ugovor izdavački* (njem. *Verlagvertrag*): *autor* i *korisnik*.

Pod natuknicom *ugovor o djelu* (njem. *Werkvertrag*): *izvođač* (*i. radova*, *poduzetnik*) i *naručilac*.

Pod natuknicom *ugovor o građenju* (njem. *Bauvertrag*): *izvođač* i *naručilac* (*investitor*).

Pod natuknicom *ugovor o komisiji* (njem. *Kommissionsvertrag*): *komisionar* i *komitent* (*nalogodavac*).

Pod natuknicom *ugovor o koncesiji* (njem. *Konzessionsvertrag*): *davalac* *koncesije* i *koncesionar*.

6 Ante Romac, Rječnik rimskog prava, Zagreb, 1975. Vidi pod riječi *commodatum* i *mutuum*.

7 Trgovački rječnik, Masmmedia, Zagreb, 1992.

Pod natuknicom *ugovor o licenci* (njem. *Lizenzvertrag*): *davalac licence i stjecatelj licence*.

Pod natuknicom *ugovor o nalogu* (njem. *Auftragsvertrag*): *nalogoprimac i nalogodavac*.

Pod natuknicom *ugovor o osiguranju* (njem. *Versicherungsvertrag*): *osiguravatelj i osiguranik*.

Pod natuknicom *ugovor o ostavi/čuvanju* (njem. *Hinterlegungsvertrag, Verwahrungsvertrag*): *ostavoprimac (depozitar) i ostavodavac (deponent)*.

Pod natuknicom *ugovor o otpremi (špediciji)* (njem. *Speditionsvertrag*): *otpremnik i nalogodavac*.

Pod natuknicom *ugovor o posredovanju* (njem. *Macklervertrag*): *posrednik i nalogodavac*.

Pod natuknicom *ugovor o posudbi* (njem. *Leihvertrag, Gebrauchsleihvertrag*): *posuditelj i primalac*.

Pod natuknicom *ugovor o prodaji/kupnji* (njem. *Kaufvertrag*): *prodavalac i kupac*.

Pod natuknicom *ugovor o radu* (njem. *Arbeitsvertrag*): *posloprimac i poslodavac*.

Pod natuknicom *ugovor o razmjeni/zamjeni* (njem. *Tauschvertrag*): obje strane su ugovarači.

Pod natuknicom *ugovor o ulaganju* (njem. *Einlagenvertrag*): obje strane su ugovorne strane.

Pod natuknicom *ugovor o skladištenju* (njem. *Lagervertrag*): *skladištar i ostavodavac*.

Pod natuknicom *ugovor o zajmu* (njem. *Darlehensvertrag*): *zajmodavac i zajmoprimac*.

Pod natuknicom *ugovor o zakupu* (njem. *Pachtvertrag*): *zakupodavac i zakupoprimac*.

Analizom primjera možemo utvrditi:

1. U svakom ugovoru, osim ugovora o razmjeni/zamjeni i ugovora o ulaganju, strane u ugovoru različito se nazivaju.
2. Nazivi *vjerovnik* i *dužnik* u njima se uopće ne pojavljuju, jer su to nazivi na najvišoj razini (hiperonimi), nego se mjesto njih pojavljuju dotičnom ugovoru primjereniji nazivi (hiponimi).
3. U mnogo primjera terminološka je opreka izražena istom, najčešće hrvatskom osnovom, a različitim sufiksom.

4. Više je primjera u kojima je opreka izražena leksički, tj. antonimnim parom *davati* – *primati/stjecati*.
5. Malo je primjera u kojima ne postoji skladan jezični suodnos u skladu s toč. 3. i 4.
6. Formalno je isticanje spolne razlike (barem u ovoj vrsti pravnih poslova i pravnih odnosa) irelevantno. Ali kako su često u tim poslovima fizičke osobe ženskoga spola ili pravne osobe izražene imenicom ženskoga roda, npr. *ustanova, tvrtka* i sl., skladnije je upotrijebiti u takvu slučaju imenicu ženskoga roda, npr. *naručiteljica, primateljica, stjecateljica* itd.
7. Ako se ipak spolna razlika hoće i jezično izraziti, onda naši primjeri ne pokazuju jednaku mogućnost (npr. *autor* – *autorica, korisnik* – *korisnica, komitent* – *komitentica, komisionar* – *komisionarka, osiguravatelj* – *osigurateljica, osiguranik* – *osigurantica, poduzetnik* – *poduzetnica*...). Ali od naziva *-lac* te mogućnosti nema, pa je stoga bolje dati prednost sufiksu *-telj* jer se od njega može izvesti imenica za žensku osobu. Ni primjeri sa sastavnicom *-primac* i *-davac* nemaju te mogućnosti, pa ako se oni izražavaju analitički, tj. svojim proširenim likom i dopunom, onda je bolje uzeti lik sa *-telj* zbog spomenute prednosti.

Sažetak

Mile Mamić, Filozofski fakultet Zadar

UDK 801.3:001.4:808.62, znanstveni članak,

primljen 2. 12. 1997., prihvaćen za tisak 17. 12. 1997.

“Davanje” and “primanje” in Croatian Legal Terminology

The paper discusses the extent to which the verbs *davati* and *primati* and their derivatives as basic constituents of bilaterally binding relations are formally represented in Croatian legal terminology. The relation of these verbs to the fundamental terms *vjerovnik* and *dužnik* is emphasized. The origin of these terms in Croatian legal terminology is established, and a span of cases reviewed in which these higher order terms (hyponyms) are practically replaced by other lower-level terms (hyponyms).